

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Frankrijk: effect van dure 'kinderpremie' twijfelachtig

Frankrijk is Europees kampioen kinderen krijgen. Een prestatie die vooral te danken is aan de staat, die het model van de werkende moeder vanaf het begin van de jaren zeventig heeft aangemoedigd. Maar het is niet genoeg om de gevolgen van de vergrijzing het hoofd te bieden.

.....
door Paul-Kleis Jager
.....

Redacteur buitenland bij Trouw.

FRANSE VROUWEN ZIJN HOUDER VAN een aantal opmerkelijke records, die in tal van rapporten jaar na jaar worden bevestigd. Zij krijgen veel kinderen, werken vaker en langer en daarbij worden ze ook nog ouder.

Vorige maand was het weer zo ver: het Insee, het Franse CBS, publiceerde de balans van de bevolking over het jaar 2007¹. Niemand leeft langer in de EU dan Franse vrouwen, zo blijkt opnieuw, dit keer passeerden ze 'de barrière van 84,5 jaar'. Vooral bij de 90-plussers was de daling van het sterftecijfer opvallend, meldde het Insee.

Als het gaat om vruchtbaarheid lijken Françaises onverslaanbaar. In 2006 werd de magische grens van gemiddeld twee kinderen per vrouw (200 kinderen voor 100 vrouwen) gehaald, in 2007 liep dat iets terug, naar 1,98. Duitsland moet het doen met een geboortecijfer van 1,32, Spanje blijft steken op 1,38, Italië op 1,35. Nederland en Groot-Brittannië doen het beter met 1,70 en 1,80.

Wie het aantal sterfgetallen van de geboorten in Frankrijk aftrekt, houdt nog altijd 300.000 personen over. De staatssecretaris voor gezinszaken Nadine Morano kon zichzelf feliciteren: 'Voor het eerst sinds decennia zijn wij bijna zover dat we ons kunnen verzekeren van de vervanging van een generatie.'

Waarom dankt Frankrijk die relatief hoge vruchtbaarheid? Sommige demografen wijzen op de immigratie. Maar het Insee bestrijdt dat nieuw-

komers verantwoordelijk zijn voor Frankrijks *pole position* op dit gebied. Dat immigrantenvrouwen veel meer kinderen krijgen klopt wel, in 2004 bijvoorbeeld was dat gemiddeld 3,3 kind tegen 1,8 voor een autochtone vrouw. Alleen blijven zij een minderheid van 7 procent onder vrouwen in de leeftijd die zich voortplanten. Het aandeel van de immigratie in de toename van de vruchtbaarheid zou op die manier niet meer dan 0,1 kind zijn².

Het ligt daarom meer voor de hand te kijken naar de opbrengst van de *politique familiale*, het geheel aan maatregelen die de bevolking sinds het einde van de Eerste Wereldoorlog moeten laten groeien. Franse ouders krijgen veel kinderbijslag, waarbij het bedrag voor het tweede kind hoger is dan voor het eerste en voor het derde kind hoger dan voor het tweede³. Grote gezinnen kunnen daarbij vaak ook nog rekenen op fiscale voordelen, extra huursubsidie, goedkopere stroom en niet te vergeten de *carte famille nombreuse*, een pas die korting geeft bij de spoorwegen en in musea, en waarmee je de Parijse metro in kunt voor half geld.

Het effect van dit kostbare beleid — dit jaar 83,5 miljard euro, 5 procent van het BBP⁴ — op de vruchtbaarheid is niet erg duidelijk. Studies, bijvoorbeeld naar de opbrengst van extra steun voor paren die besluiten tot een derde kind, zijn voorzichtig met conclusies. Volgens de demografen Didier Breton en France Prioux is deze prikkel 'één van de elementen die bijdragen aan een klimaat waarin ouders een derde kind wensen'. Een van

De gezinspolitiek vanaf het begin van de jaren zeventig is aangevuld met investeringen in de kinderopvang

die andere elementen is bijvoorbeeld de sekse van de eerste twee kinderen.⁵

Ter relativering wijzen zij er verder op dat er landen zijn (Zweden, Noorwegen, Groot-Brittannië) waar vergelijkbare aantallen 'derde kinderen' worden geboren, maar

die er nooit iets aan hebben gedaan om dit bevorderen. De Verenigde Staten hebben een geboortecijfer van 2.1, vrijwel zonder enig gezinsbeleid, en Duitsland geeft een vergelijkbaar bedrag uit aan steun voor gezinnen, maar heeft dus juist een laag geboortecijfer. Aan de andere kant is het in het geval van Frankrijk onzeker wat er zonder dit beleid zou zijn gebeurd, aldus Breton en Prioux.

AFSCHEID VAN *Monsieur Gagnepain*

Van groter belang voor de huidige kinderrijkdom is dat de gezinspolitiek vanaf het begin van de jaren zeventig is aangevuld met investeringen in

de kinderopvang. Werkende vrouwen die de beschikking hebben over anticonceptiemiddelen, krijgen minder kinderen, daarom daalde overal in West-Europa sinds de jaren zestig het geboortecijfer⁶. Maar in Frankrijk en Zweden kwam de klap minder hard aan omdat de politiek al vroeg soepel meeboog met de emancipatie.

Tot pakweg 1970 bevorderde de Franse overheid juist het model van de kostwinner, die in Frankrijk *Monsieur Gagnepain* heet. Zo kregen echtparen, van wie alleen de man werkte, een speciale subsidie, de *Allocation de Salaire Unique* (ASU). Dit was een uitvinding van het collaborerende Vichy-bewind, die tot ver na de oorlog werd gehandhaafd.

De eerste aanmoedigingen van economen en politici voor vrouwen om de arbeidsmarkt op te gaan, dateren van rond 1960. Hun motief was vooral pragmatisch: de groei van de economie vroeg eenvoudig om meer arbeidskrachten. Pas op de golven van de grote sociaal-culturele omwentelingen die plaats hadden na de studentenrevolte van mei 1968, veranderde het beleid daadwerkelijk⁷.

In 1971 begon een groots offensief om het aantal crèches uit te breiden. Hiermee was Frankrijk Nederland, dat zich pas in de paarse jaren negentig serieus over kinderopvang boog, enkele decennia voor. Tegenstanders van de crèche hadden nauwelijks invloed, het idee dat opvang buitenshuis niet schadelijk was voor de ontwikkeling van jonge kinderen, werd in beleidskringen snel geaccepteerd.

Pedagogen prezen de crèche aan als goede voorbereiding op de *école maternelle*, die de ideale begeleider bleek van de emancipatie. De *maternelle* in 1880 opgericht, werd steeds drukker bezocht. De *maternelle* is een schooltype voor kinderen vanaf 2 jaar, waar ze een warme maaltijd krijgen en kunnen slapen. In 1976 maakte 26 procent van alle tweejarigen gebruik van deze vorm van gratis dagopvang, in 1998 was dat 35 procent. Bijna alle driejarigen gaan naar de *maternelle*, terwijl in Duitsland een verruiming van de openingstijden van de *Kindergarten* stuit op culturele weerstand. Moeders die hun kinderen de hele dag achterlaten worden hier *Rabenmutter* genoemd.

De gaullistische premier Jacques Chaban-Delmas nam in 1972 definitief afscheid van het kostwinnersmodel. Hij introduceerde een speciale subsidie voor de kosten van de opvang van moeders die werken. De ASU, die toen al niet zo veel meer voorstelde, was er alleen nog voor gezinnen met een laag inkomen en stierf eind jaren zeventig een zachte dood.

Wat ook hielp voor werkende moeders, waren de schoolroosters en — maaltijden. Niemand hoefde zich tussen de middag naar huis te haasten om met de kinderen te eten in de wetenschap dat die om drie uur 's middags alweer op het schoolplein zouden staan.

LEVE DE BURGERTRUT?

Het resultaat van de zegen die de werkende moeder van bovenaf ontving, de hartelijke aanbevelingen van pedagogen, dit alles dempte het schuldgevoel dat het gevolg is van het uitbesteden van een deel van de opvoeding, zo betoogt onder anderen de sociologe Jeanne Fagnani.⁸

Een vergelijking tussen Frankrijk en Nederland — waar kinderopvang laat tot bloei kwam en veel weerstand ondervond — ondersteunt die visie. Het aantal vrouwen in Frankrijk en Nederland dat werkt komt weliswaar overeen (grotendeels 65 procent), maar Nederlandse vrouwen werken veel vaker in deeltijd (75 procent) dan Franse vrouwen (30 procent).

Nederlandse vrouwen met kinderen gaan minder werken of ze stoppen ermee zodra het eerste kind is geboren. In Frankrijk blijft het aantal actieve vrouwen hoger, ongeacht het aantal kinderen. Van de vrouwen met twee kinderen bijvoorbeeld van wie de jongste tussen de 0 en de 3 jaar oud is, werkt in Frankrijk 80 procent. In Nederland is dat ongeveer 67 procent.

Het verschil is nog groter bij werkende vrouwen met één kind die ongeveer dertig uur werken, in Frankrijk de grens tussen parttime en fulltime. In Nederland komt dit percentage volgens een recente publicatie van het CBS nooit boven 20 procent, ongeacht de leeftijd van het kind. In Frankrijk heeft meer dan 50 procent van de moeders met één kind een baan van die omvang.⁹

Veelzeggend is ook het debat rond moederschap en werk. Dit gaat in Frankrijk net als in Nederland op gezette tijden over mannen die het werk ontvluchten dat thuis moet worden gedaan, over het glazen plafond, over het verschil in beloning. Maar het gaat nooit over deeltijdfeminisme, keuzefeminisme en dus ook niet over of het tegendeel daarvan, het powerfeminisme.

Er zijn geen goed opgeleide vrouwen zoals Marja Pronk, auteur van de 'Spitsuurclub', die zich verzet tegen 'de dwang om te werken en de onderdrukking van moedergevoelens'. Of vrouwen die verrukt verslag doen van hun ontdekking van het fulltime moederschap. Zo betoogt Fleur Jurgens in haar boek 'Leve de Burgertrut' dat financieel afhankelijk zijn van je echtgenoot niet erg is. Haar advies: 'Blijf bij elkaar in voor- en tegenspoed'.¹⁰ In Frankrijk is economische zelfstandigheid de norm, de sociale status van niet-werkende vrouwen is laag.

VERGRIJZING SLAAT TOCH HARD TOE

Het gunstige geboortecijfer is, alle enthousiasme ten spijt, lang niet voldoende om de klappen van de vergrijzing op te vangen. De demografische

toestand is alleen 'minder catastrofaal' dan in andere landen, zo constateert bijvoorbeeld de econoom en pensioenspecialist Jacques Marseille. Bijna alle Fransen kunnen er nu door een veel gunstiger levensverwachting op rekenen dat ze na hun pensioen nog twee, drie decennia leven. Dit zijn dezelfde die vanaf halverwege de jaren zestig minder kinderen hebben gekregen, zodat er minder mensen zijn die premie betalen voor een almaar groeiend aantal inactieven¹¹.

Tegen 2020 staat tegenover één werkende één gepensioneerde, terwijl in de jaren tachtig nog vier werkenden het pensioen van een oudere opbrachten. In 2000 waren er 12,6 miljoen 60-plussers, dat zijn er volgens Marseille 25 miljoen in 2050.

Als Fransen, dus ook vrouwen, niet meer en langer gaan werken, zouden er om het stelsel overeind te houden alleen nog fantasiemaatregelen overblijven, waarschuwt Marseille. 'Dan kan je alleen nog de inkomensbelasting vanaf nu tot 2020 met de helft verhogen of de btw verdubbelen van nu tot 2040.'

Zoals alle regeringen in de EU streven president Nicolas Sarkozy en premier François Fillon naar een hogere pensioengerechtigde leeftijd. De 35-urige werkweek, die ook de groei belemmert, moet verdwijnen en er is meer kinderopvang nodig¹². Staatssecretaris Nadine Morano van familie-zaken beloofde 350.000 extra plaatsen bij crèches en oppasmoeders. Tegen 2012 zou dan, bij wijze van kroon op het werk, een wettelijk afdwingbaar recht op opvang werkelijkheid moeten worden. Daarbij wil Morano sleutelen aan de gezinspolitiek die niet alleen duur is, maar daarbij nauwelijks rekening houdt met inkomensverschillen.

Dit laatste valt niet mee. Zo was de *carte famille nombreuse* eerder dit jaar het middelpunt van een ware polemiek. Eerst werd de kaart bedreigd, toen afgeschaft en uiteindelijk door Sarkozy hoogstpersoonlijk van de ondergang gered. Het verzet tegen het verdwijnen van dit verworven recht bleek te groot. Ook een poging automatische verhogingen van de kinderbijslag voor adolescenten te schrappen en ten goede te laten komen aan lagere inkomens, stuitte op verzet van ouderorganisaties.

Die gang van zaken is tekenend voor de moeite die het kost de gezinspolitiek om te vormen tot een instrument voor armoedebestrijding en het volume ervan terug te dringen. Een voorstel van een commissie onder leiding van Jacques Attali om meer geld vrij te maken voor het groeiende aantal alleenstaande moeders ten koste van gewone gezinnen, werd na protesten schielijk ingetrokken. Extra complicatie is dat op dit moment het gebrek aan koopkracht de grootste klacht van de Fransen is; dat maakt voorzichtig.

Houdbaar is de gezinspolitiek op lange termijn waarschijnlijk niet. Vanuit de Franse rekenkamer en het Insee klonken onlangs kritische geluiden door

in de krant *Le Figaro*. Want ook al schrijft men én het geboortecijfer én de arbeidsparticipatie van vrouwen ruimhartig toe aan de *politique familiale*, het is wel erg veel geld. Magistraat Laurent Ramaté van de Rekenkamer verzuchtte dat 'Frankrijk het met minder waarschijnlijk net zo goed zou doen'.

Noten

- 1 Frankrijk krimpt niet. In 2007 waren er 63,753 miljoen inwoners, 61,875 exclusief de overzeese gebiedsdelen. De bevolking nam ten opzichte van het jaar ervoor toe met 0,6 procent, 361.000 personen. Na Duitsland telt Frankrijk de meeste inwoners in de EU. *Insee, La situation démographique en 2007*.
- 2 Over het aandeel van de immigratie in de vruchtbaarheid woedt onder specialisten een controverse. Volgens de demograaf Gérard-François Dumont was het geboortecijfer van Franse vrouwen (Françaises met buitenlandse wortels inbegrepen) in 2006 1,8. Het cijfer 2 zou alleen zijn bereikt door de bijdrage van vrouwen uit Noord-Afrika (die een geboortecijfer van 3,25 hebben) en Afrikaanse (4,07), Turkse (3,35) en Aziatische (2,83) mee te rekenen. Volgens Dumont komt 50 procent van de bevolkingsgroei voor rekening van de immigratie. *Population & Avenir*, nummer 681, januari 2007.
- 3 De kinderbijslag, de *allocation familiale*, is in Frankrijk flink hoger dan in Nederland. Ouders krijgen sinds mei 2008 voor het eerste kind een maandelijks bedrag van 81,77 euro, voor het tweede kind 151,30 euro, voor een derde en elk ander daaropvolgend kind 225,90 euro. Ouders met vier kinderen ontvangen 684,87 per maand. In Nederland krijgen ouders met vier kinderen per maand iets meer dan 210 euro. De Franse bedragen zijn exclusief een bijdrage aan de schoolkosten, de *allocation scolaire*. Voor kinderen tussen de zes en 18 jaar oud ontvangen ouders tussen de 272 en 297 euro per jaar.
- 4 Volgens de Rekenkamer werd in 2007 minder aan de *politique familiale* uitgegeven, tussen de 69 en 78 miljard euro. Het bedrag bestaat uit kinderbijslag (38,5 miljard), fiscale voordelen (18,7 miljard) en een aantal kleinere posten, zoals de premie die ouders krijgen om aan het begin van elk schooljaar, de *rentrée*, schoolspullen te kopen.
- 5 *Deux ou trois enfants?* Didier Breton, France Prioux. *Influence de la politique familiale et de quelques facteurs sociodémographiques* (Ined, 2005)
- 6 In 1964 kregen vrouwen in Frankrijk gemiddeld 2,9 kinderen, in Nederland 3,2.
- 7 Franse vrouwen hebben altijd al meer gewerkt dan vrouwen in omringende landen. Al voor de Eerste Wereldoorlog werkten vrouwen in Frankrijk meer dan in Duitsland en Engeland: een derde van de beroepsbevolking bestond toen uit vrouwen. Frankrijk was aan het begin van de vorige eeuw een rurale samenleving, de bijdrage van vrouwen op de boerderij kon niet worden gemist. In 1921 werkte 53 procent van de vrouwen, 40 procent van de beroepsbevolking.
- 8 *Un travail et des enfants, petits arbitrages et grands dilemmes*, Parijs 2000
- 9 CBS, *Werkende moeders*, maart 2008 / Insee, *Enquêtes annuelles de recensement 2004 à 2007, Première n°1171 – janvier 2008*
- 10 Wel was er Corinne Maier, een psychoanalytica (en moeder) die opzien baarde met het boek *No Kid*, een oproep om af te zien van nageslacht. Eerder viel zij op met het boek *Bonjour paresse* (2004), een advies aan kantooremployés om zich zo veel mogelijk te drukken op het werk.
- 11 Frankrijk kent een omslagstelsel, waarbij werkenden de pensioenen van ouderen betalen. Pensioenfondsen zijn er niet.
- 12 Vergrijzing bestrijden met immigratie is niet aan de orde. Het immigratiebeleid is restrictief, vanwege spanningen die eerdere immigratiegolven hebben veroorzaakt. Wel wordt geprobeerd met immigratie specifieke tekorten op de arbeidsmarkt op te lossen.